

потенціал мають форми взаємодопомоги, які, як засвідчили результати експериментальної роботи, можуть бути здійснені у формі роботи парами або групами (по 4-6 осіб).

Якщо в I – II класах навчальний процес передбачає перевагу мовлення вчителя на уроці, то в III – IV класах час відведений на висловлювання вчителя зменшується на користь учнів. Характер мовного матеріалу, розвиток тематики дозволяють обмежити репліки-стимули, використовувані вчителем. Тепер більше іноземною мовою говорять учні, так як реакція на репліку-стимул може мати більш розгорнутий характер.

Тут було перераховано зовсім не все, що є наслідком впровадження діалогічного мовлення у навчальний процес. Однак сказаного є досить, щоб зробити наступні висновки: якщо ми хочемо навчити дитину спілкуватися іноземною мовою, то навчальний процес слід організувати так, щоб за основними своїми рисами він був схожий на процес реального спілкування – у цьому і полягає комунікативний принцип.

Підсумовуючи розглянутий вище матеріал, можна зробити *висновок*, що організація інтерактивного навчання ефективно впливає на формування навичок і вмінь, створює атмосферу співробітництва, взаємодії. Врахування вікових психофізіологічних особливостей школярів сприяє, на нашу думку, раціональній організації процесу навчання іншомовного діалогічного мовлення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вихрущ В.О. Особистісно орієнтовані педагогічні технології та колективна учбова діяльність школярів: проблеми взаємозв'язку // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2006. – №2. – С.3 – 5
2. Волштейн Л.Л. Английский язык в начальной школе // Начальная школа. – 1993. – № 2. – С.22-26.
3. Грішин Е.О., Рудакевич М.І. Термінологічний словник з педагогіки.- Тернопіль, 1995.- 79 с.
4. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе.- М.: Просвещение, 1991.- 222 с.
5. Курс обучения иностранным языкам в средней школе / Под ред. В.С.Цетлин.- М.: Педагогіка, – 1971.- 232с.
6. Осипенко М.П., Трохименко Т.О. Організація колективного способу навчання в парах змінного складу. – Тернопіль: Молдова-ОСО, 2001. – С.5-13.
7. Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе: Пособие для учителей. – К.: Рад. шк., 1989. – 144 с.
8. Пометун О.І., Комар О.А. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ. – Умань РВЦ «Софія». – 2007. – 65 с.
9. Цукерман Г.А., Еремина Е.М. Эффективность коллективно-распределенных форм обучения (на материале экспериментального обучения русскому языку в 1 классе)// Новые исследования в психологии. – 1979. – №2(21). – С.40-48.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анастасія Пушинська – аспірант кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Наукові інтереси: навчання іншомовного діалогічного мовлення.

ТИПОЛОГІЯ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНОСТІ МОВЛЕННЯ

Тетяна САВЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається проблема формування мовленнєвих граматичних навичок студентів – функціонального вживання в усному і писемному мовленні видо-часових форм. Аналізуються вправи для реалізації мети навчання.

The article runs about the problem of teaching students functional use of verb tenses in oral and written speech. The author analyses approaches and activities aimed at forming students' skills.

Кінцевою метою навчання іншомовного мовлення у сучасній методиці визначається набуття студентами комунікативної компетенції – здатності здійснювати спілкування за різними комунікативними умовами та намірами, з різними комунікантами. Набуття комунікативної компетенції передбачає формування мовленнєвих навичок і вмінь, які б забезпечили здатність людини до реалізації власного комунікативного наміру.

Формування цілі навчання містить у собі ключовий компонент навчання, а саме – комунікативність. Принципи і прийоми навчання іншомовного спілкування за комунікативним методом та за комунікативно-орієнтованою методикою розглядалися багатьма методистами, а саме Ю.І. Пассовим, Н.К. Склярєнко, Р.П. Мільруд, І.Р. Максимовою та іншими [1, 2, 3, 7].

Одним з компонентів комунікативної компетенції є мовна компетенція, а саме – граматична, лексична та фонетична. Мовна компетенція потребує формування міцних, стійких та гнучких навичок. Проблема залишається актуальною, оскільки процес формування мовної компетенції доволі тривалий і складний, тому потребує застосування таких підходів, які б відповідали потребам на кожному конкретному етапі навчання.

У своєму дослідженні ми пропонуємо розглянути початковий етап навчання іншомовного спілкування. На цьому етапі цілі навчання полягають у тому, щоб сформувані у студентів нормативність мовлення, а саме – граматичні, лексичні та фонетичні навички. Ми досліджуємо можливості формування граматичних навичок усного і писемного мовлення студентів.

Згідно з *Програмою з англійської мови для університетів/інститутів* на початковому етапі навчання, а саме на 1 та 2 курсах, студенти вивчають морфологію, а також деякі елементи синтаксису – комунікативні типи речень, порядок слів у реченні, просте речення тощо [4]. Основна увага приділяється частинам мови, їх морфологічним характеристикам та частково синтаксичним функціям у реченні. Ми розглядаємо навчання видо-часових форм дієслова, а саме – вправи, які застосовуються у процесі навчання англійського дієслова для реалізації практичних цілей навчання – формування стійких граматичних навичок студентів.

Згідно з *Програмою з англійської мови для університетів/інститутів* граматичні навички є складовим компонентом мовної і мовленнєвої компетенції студентів, їх формування і розвиток відбувається засобами активного вживання граматичних структур і явищ в усному і писемному мовленні [4].

Визначення граматичної навички як мовленнєвої, тобто тієї, що створює основу для реалізації мовленнєвого наміру в конкретній ситуації та здійснення мовлення взагалі, висуває певні вимоги щодо методів і прийомів навчання граматики [7].

На етапі ознайомлення з певною граматичною структурою необхідно продемонструвати форму цієї структури та її комунікативну функцію. На нашу думку, розуміння комунікативної функціональності тієї чи іншої граматичної структури сприяє засвоєнню самої форми та правильному вживанню структури в мовленні. На цьому етапі наводяться чисельні приклади вживання граматичної структури з поясненням її комунікативної функції. Корисним буде порівняння вживання того чи іншого часу англійського дієслова з вживанням дієслів в українській мові.

Наприклад, при вивчення часів дієслова доречним може бути порівняння їх вживання з вживанням дієслів доконаного та недоконаного виду в українській мові – українським відповідником для форми минулого неозначеного часу можуть бути українські дієслова доконаного і недоконаного виду; для форми минулого подовженого часу – українські дієслова недоконаного виду; для форми минулого завершеного – переважно доконаного виду. Таким же способом порівнюються теперішні та майбутні часи англійських та українських дієслів.

Ілюстрацією такого підходу в навчанні видо-часових форм дієслова може бути такий приклад вправи.

Приклад 1.

Read the English sentences and their Ukrainian equivalents. Compare the verb forms in both languages. Comment on their forms.

*Students **learn** English grammar.* – Студенти **вивчають** граматику англійської мови.

*The students **are learning** Present Continuous.* – Студенти **вивчають** теперішній подовжений час (зараз).

*The students **have learnt** the Present Continuous.* – Студенти (вже) **вивчили** теперішній подовжений час.

*The students **have been learning** the tense forms since the beginning of the semester.* – Студенти **вивчають** видо-часові форми з початку семестру.

Наведений приклад демонструє порівняння дієслів англійської та української мов у теперішньому часі. Наочно демонструється форма дієслова, її український еквівалент та, що є найголовнішим на нашу думку, комунікативна функція кожного конкретного часу.

Теперішній неозначений час вживається для позначення загальної дії, подовжений – для дії, що відбувається в конкретний момент, завершений – є певний результат дії, тощо.

Для більш глибокого розуміння різниці у вживанні часів англійського дієслова, тобто їх комунікативних функцій, студентам пропонується навести власні приклади за аналогією з поданим ілюстративним. Такий підхід, по-перше, сприяє засвоєнню часових форм дієслова, по-друге – розвиває вміння студентів відрізнити комунікативні функції часів, що може значно полегшити подальше засвоєння і формування навичок вживання часових форм у усному і писемному мовленні.

Наступним кроком має бути формування автоматизмів – безпомилкове утворення необхідної за значенням і змістом висловлювання форми дієслова. На цьому етапі переважають мовні вправи, застосування яких дозволяє сформувати автоматизовану навичку. Для цього ми пропонуємо кілька видів вправ.

Студентам пропонується заповнити таблицю, в якій подається одна з форм дієслова – стверджувальна, заперечна або запитальна у подовженому теперішньому, минулому або майбутньому часі. Студенти мають заповнити таблицю тими формами, яких не вистачає.

Приклад 2.

Стверджувальна	Заперечна	Запитальна
He is listening	She wasn't writing	Will she be reading?

Метою цієї вправи є формування автоматизованої навички утворення форм дієслова та навички побудови простих речень різного комунікативного типу з присудком у подовженому часі. Зміст вправи варіюється відповідно до того, які часи вивчаються студентами на занятті.

Наступною вправою на етапі формування автоматизмів може бути наступна.

Приклад 3.

Read the sentences and fill in the gaps with the necessary form of the verb in brackets.

James _____ (write) an essay for the seminar in Linguistics.

When we entered James _____ (speak) on the phone.

All next week James _____ (go) to the swimming pool every day.

Для формування навичок вживання заперечної та запитальної форми пропонується вправа на трансформацію, виконуючи яку студенти мають виконати таке завдання:

Приклад 4.

Change the sentences into negative and interrogative.

The students are writing an essays. – The students aren't writing an essay. – Are the students writing an essay?

За формою виконання ця вправа може бути усною, якщо виконується на занятті, та письмовою, якщо вправа пропонується для самостійного виконання вдома.

Варіантом цієї вправи може бути заміна стверджувального речення на заперечне або питальне. Відповідно змінюється інструкція для її виконання.

Для зміцнення навички вживання стверджувальної, заперечної та запитальної форм дієслова пропонується вправа для виконання усно в парах або ланцюгом із таким завданням:

Приклад 5.

Suppose that your partner or another student is writing an essay (dancing, speaking on the phone, eating an apple etc). Your partner is to say if it is so or not. Ask for more details as in the model:

St1: Jim is sleeping so far.

St 2: No, he isn't sleeping.

St 1: Is he having breakfast?

St 2: No, he isn't. He is doing morning exercises.

Наведений приклад – умовно мовленнєва вправа з чіткою інструкцією вжити у мовленні конкретну часову форму дієслова (*Present Continuous*).

Варіантом цієї вправи може бути коментування своїх дій та дій інших студентів групи. У такому випадку дається завдання окремим студентам коментувати дії групи протягом певного часу, потім виконавець або виконавці змінюються.

Для формування навичок вживання часових форм дієслова можуть бути корисними вправи тестового типу. Тести на заняттях застосовуються, перш за все, з практичною метою – навчання тої чи іншої граматичної структури. У навчанні часових форм ми пропонуємо два види тестових завдань. Перший – тест множинного вибору. Завданням до виконання тесту буде вибрати необхідну за значенням форму дієслова в окремих реченнях. Для вибору пропонується три форми.

Приклад 6.

Read the sentences and choose the form of the verb which best fits their meaning.

While we _____ (do) the sights we saw a lot of architectural monuments.

- a) was doing*
- b) were doing*
- c) are doing*

Під час або після виконання цієї вправи студенти мають прокоментувати свій вибір та навести власні приклади, аналогічні реченням у тестовому завданні. Коментування у цьому випадку має дві цілі – зміцнення знань студентів та розвиток вміння пояснювати вживання граматичних структур, що є необхідним елементом професійної підготовки у навчанні майбутнього вчителя англійської мови.

Другим видом тестових вправ є вибір необхідної за змістом форми дієслова у невеличкому зв'язному тексті. У цьому випадку ми пропонуємо два варіанти вправи. У першому варіанті студенти виконують завдання на множинний вибір, у другому – самостійно обирають необхідну за змістом тексту форму дієслова. Інструкція до вправи формулюється таким чином:

Приклад 7.

Read the text and fill in the gaps with the necessary form of the verb in the table below.

Варіанти відповідей подаються у таблиці після тексту.

При самостійному заповненні пропусків у тексті подаються лише дієслова, які треба вжити в правильній формі.

Виконання такого виду вправ дозволяє розвивати граматичні навички писемного мовлення та вміння читання з детальним розумінням тексту. Таким чином реалізуються цілі навчання граматичного матеріалу – розвиток мовленнєвої компетенції студентів.

Іншим видом вправ для розвитку граматичних навичок студентів є вправи для визначення правильності/неправильності вживання граматичної структури. Цей вид вправ також може мати кілька варіантів. Застосування кожного виду такої вправи має відповідати принципу поступового зростання труднощів. У першому варіанті вправи подаються окремі не зв'язані за змістом речення, кожне з яких містить неправильно вжиту форму дієслова. Завдання у цьому випадку буде таким:

Приклад 8.

Read the sentences and correct mistakes in the use of the verb form.

Виправлення помилки в реченні коментується студентами з поясненням, чому ця форма не може бути вжита в реченні, яка має бути вжита і чому. Також цю вправу можна застосувати для контролю рівня сформованості граматичних навичок.

Другий варіант вправи дається з інструкцією визначити речення з правильно вжитими формами дієслова і ті, в яких є помилка. Перевірка виконання здійснюється таким же чином, як і перевірка попередньої вправи – коментування та пояснення свого вибору.

Третій варіант вправи – невеличкий зв'язний текст, побудований на знайомому лексичному і граматичному матеріалі. Студенти отримують завдання знайти в тексті певну кількість помилок. Вправа також може мати кілька форм виконання. Це може бути текст, розбитий на рядки, коли студенти мають знайти помилку у кожному рядочку або визначити рядок як правильний. Інша форма – виправлення помилок у цілому тесті. Застосування такого виду вправ має практичну ціль – розвиток граматичних навичок писемного мовлення.

Крім того, виконуючи вправи такого виду, студенти оволодівають професійними навичками вчителя англійської мови.

Наступним кроком у формуванні граматичних навичок має бути застосування умовно-мовленневих вправ, ціллю яких визначається закріплення набутих навичок у навчальних комунікативних ситуаціях. Основною вимогою до такого виду вправ є їх побудова на знайомому лексичному матеріалі з розмовної тематики, що визначається програмою. При вивченні вищо-часових форм дієслова це такі теми як «Навчання в університеті», «Пори року та погода», «Місто» та інші.

У створенні умовно-мовленневих вправ слід дотримуватися принципів комунікативно-орієнтованого навчання – функціональності та ситуативності. Такий підхід забезпечує формування гнучкості та стійкості навички, що означає вміння студентів вжити граматичну структуру відповідно до комунікативних умов кожної конкретної ситуації. Умовність ситуації полягає в тому, що, по-перше, визначаються конкретні умови ситуації, по друге – умови визначають форму дієслова, яку треба вжити у висловлюванні.

Розглянемо кілька прикладів умовно-мовленневих вправ для розвитку граматичних навичок усного і писемного мовлення.

Приклад 9.

Read the conversation and fill in the gaps with the necessary form of the verb in the brackets.

With you partner make up a similar dialogue.

A – What are you doing tonight, Olga?

B – I _____ (go) to see my boy friend. We _____ (go) to the cinema.

При виконанні цієї вправи студенти вживають відповідну до змісту розмови форму дієслова, після чого за аналогією продукують власні висловлювання.

Приклад 10.

Complete the conversation with the missing utterances. Act out the conversation. Make up a similar dialogue.

A – Are you going anywhere during your holidays, Ann?

B – Yes. I _____ . What are you planning to do?

A – I am not sure yet. I am hoping _____ after I pass my exams.

B – Great idea, Helen.

Виконання таких вправ дає можливість зміцнювати набуті граматичні навички та розвивати вміння діалогічного мовлення студентів. Зміст вправи варіюється з урахуванням розмовних тем, що вивчаються студентами на заняттях з практики усного і писемного мовлення.

Для розвитку вмінь писемного мовлення студентам пропонується написати особистого листа, в якому вони описують свої дії за визначеними умовами.

Приклад 10.

You are having a rest in a holiday camp. You are planning to stay in the camp for a week.

Write a letter to your friend about:

- *what you are doing all this week;*
- *if you are doing the sights of the nearby places;*
- *if you are doing sports.*

Написання особистого листа є програмною вимогою до навчання писемного мовлення студентів I курсу, тому застосування вправи такого виду є цілком обґрунтованим. Чітке визначення завдань написання листа націлює студентів на викладення думок із вживанням конкретної граматичної структури. У цьому випадку переважатиме вживання теперішнього неозначеного часу. Виконання цього письмового завдання сприяє розвитку граматичних навичок писемного мовлення.

Окреме місце у навчанні граматики займають перекладні вправи. Перекладні вправи, як правило, застосовуються на етапі, коли вже сформовані автоматизми. Ціллю їх застосування є подальший розвиток навичок та вмінь порівнювати вживання дієслів англійської мови та української. Переклад з англійської мови застосовується переважно для контролю розуміння комунікативної функції граматичної структури. Переклад з української мови англійською застосовується для розвитку граматичних навичок усного і писемного мовлення, а також для контролю рівня сформованості навичок.

Усі наведені приклади вправ для навчання граматичного матеріалу і формування граматичних навичок усного і писемного мовлення можуть бути застосовані на будь-якому етапі навчання і для опанування будь-якої граматичної структури. У кожному комплексі вправ для навчання видо-часових форм дієслова мають бути враховані такі вимоги:

- послідовність застосування мовних і умовно-мовленнєвих вправ;
- посиленість вправи з точки зору її змістовного наповнення;
- визначення кількості вправ певного виду з урахуванням рівня сформованості навичок студентів;
- мовленнєва спрямованість вправ;
- розвиток мотивації студентів.

Усі типи вправ, що розглядаються у цьому дослідженні, включені до навчальних посібників *Практикум з граматики англійської мови* та *Практична граMATика англійської мови*, які протягом кількох років використовуються у навчальному процесі на факультеті іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка [5, 6].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Мильруд Р.П., Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам / Мильруд Р.П., Максимова И.Р. // Иностранные языки в школе. – 2000. – №4. – С.9-15. Максимова И.Р.
2. Мильруд Р.П., Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам / Мильруд Р.П., Максимова И.Р. // Иностранные языки в школе. – 2000. – №5. – С.17-22.
3. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Пассов Ефим Израилевич. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
4. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / [Ніколаєва С.Ю., Соловей М.І., Головач Ю.В. та ін.]; під ред. С.Ю. Ніколаєвої. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 346 с.
5. Парашук В.Ю., Савенко Т.В., Грицюк Л.Ф. Практикум з граматики англійської мови: [навчальний посібник]/ Парашук Валентина Юліївна. – Вінниця: Нова книга. – 2003 – 296 с.
6. Савенко Т.В. Практична граMATика англійської мови: [навчальний посібник]/ Тетяна Вікторівна Савенко. – Кіровоград. – 2008. – 162 с.
7. Склярєнко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних навичок і вмінь//Іноземні мови. – 1999. – №3. – с. 3-7.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Савенко – старший викладач кафедри практики германських мов факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: комунікативно-орієнтоване навчання іншомовного спілкування; розвиток мовленнєвих граматичних навичок студентів.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МЕТОДИКИ СИТУАТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ CASE STUDY У НЕМОВНОМУ МЕДИЧНОМУ ВНЗ

Марина СТАРЧЕНКО (Київ, Україна)

Метод ситуативного викладання є новим інноваційним поняттям у сучасній методиці викладання, зокрема – іноземної мови. В статті розглянуто поняття методу ситуативного викладання, проаналізовано особливості застосування методу при викладанні професійної медичної іноземної мови та його результативність.

Case study method is a new innovative notion as a modern method of teaching foreign languages. The article analyses the notion of Case Study method, its peculiarities at teaching the professional medical foreign language and the results obtained.

Актуальність теми. Сучасний розвиток суспільства обумовлює певні вимоги до рівня освіти та науки кожної країни. У 2005 році Україна приєдналася до Болонського процесу, що визначило певні зміни з метою корекції освітньої політики, а саме:

- підготовки українських студентів до зростаючих потреб міжнародної мобільності і тісної співпраці викладачів та студентів;
- сприяння взаємному розумінню і терпимості, повазі до особистих та культурних відмінностей українців та європейських народів;
- підтримання та розвиток багатства та різноманіття європейської культури;